

วิเคราะห์หลักสัมพันธ์ที่ปรากฏในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี

An Analysis of Relationships in Mangalatthadīpanī Scripture

พระครูสิริประชาชนุกูล

Pharkhrusiriprachanukool

ไพฑูรย์ สวนมะไฟ

.Phaithoon Saunmafai

พระครูภาวนาพัฒนบัณฑิต

Phrakhru Bhāvanāphatthanabandit

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Roi Et Buddhist College

E-mail: teddy.bo.ntk@gmail.com

Received: 14 April 2026; Revised: 26 April 2026; Accepted: 27 April 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของคัมภีร์มังคลัตถทีปนี 2) เพื่อศึกษาหลักความสัมพันธ์ที่ปรากฏในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี และ 3) เพื่อวิเคราะห์หลักความสัมพันธ์ที่ปรากฏในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี เป็นการวิจัยเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์มังคลัตถทีปนี พระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลโดยวิธีพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์มังคลัตถทีปนีเป็นผลงานของพระสิริมัง คลาจารย์ พระมหาเถระผู้เป็นปราชญ์แห่งล้านนาหรือ จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน มังคลัตถทีปนี เป็นคัมภีร์ ขึ้นอรรถกถา ซึ่งแต่งอธิบายมงคลสูตรที่มาจากขุททก นิกาย ขุททกปาฐะ และขุททกนิกายสุตตนิบาต พระ สุตตันตปิฎก, ความสัมพันธ์ระหว่างบุตร-ธิดา กับบิดา มารดาหน้าที่ของบุตรโดยสรุปคือการทำหน้าที่ของ บุตรตามหลักทศเปื้องหลัง เช่น เลี้ยงดูท่าน เป็นต้น ใน ส่วนของพ่อแม่ท่านย่อมอนุเคราะห์บุตร-ธิดา โดยการ สอนให้เป็นคนดี เป็นต้น การปฏิบัติของสามี และ ภรรยาขึ้นถือเป็นการให้เกียรติยกย่องและเห็น ความสำคัญของอีกฝ่าย เมื่อทั้ง 2 ฝ่ายเกิดความพึง พอใจซึ่งกันและกันก็ย่อมมีโอกาสที่จะก่อให้เกิดความรักและความผูกพันที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ญาติคือคนที่ เกี่ยวข้องกันทั้งฝ่ายบิดาและมารดา หากนับแบบ สายโลหิต ได้แก่ คนที่นับตั้งแต่ทวดลงมาจนถึงเหลน การบูชาคือการยกย่องเชิดชูด้วยความบริสุทธิ์ใจเป็น หลักธรรมที่สำคัญอีกข้อหนึ่งในการ ประพฤติปฏิบัติ ของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม คุณลักษณะของ วาจาสุภาสิตคือคำที่กล่าวดีแล้ว มีประโยชน์และเป็น ที่ พอใจของผู้อื่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในที่นี้หมายถึง ทาน มี 3 อย่าง เช่น จากเจตนา เป็นต้น บิดามารดา เป็นต้นเป็นผู้ควรเคารพ ส่วนความกตัญญูเป็นการทำ ความดีตอบแทนผู้มีบุญคุณ

คำสำคัญ: การวิเคราะห์, หลักความสัมพันธ์, คัมภีร์มังคลัตถทีปนี

Abstract

This research article has objectives as following: 1) to study the origins of the Mangalatthadīpanī scripture; 2) study the principles of relationship that appear in the

Mangalatthad īpanī scripture; and 3) to analyze the principles of relationship that appear in the Mangalatthadīpanī scripture. This is a documentary research, collecting data from the Mangalatthadīpanī scripture, the Tripitaka, commentaries, related documents, and research. The data is analyzed and presented using descriptive methods. The results of research found that: The Mangalatthadīpanī scripture is a work of Phra Sirimangalacarya, a great scholar monk of Lanna, or present-day Chiang Mai province. The Mangalatthadīpanī scripture is a commentary explaining the Mangala Sutta from the Khuddakanikāya, Khuddakapāṭha, and Khuddanikaya Suttanipāṭa of the Sutta Pitaka. It examines the relationship between sons and daughters and their parents, summarizing the duties of children according to the principle of "caring for their parents," such as providing for them. In return, parents show kindness and support to their children. Teaching good character, for example, and the conduct of husband and wife demonstrate respect, honor, and appreciation for each other. When both parties are satisfied with each other, it increases the chances of developing stronger love and bonds. Relatives are those related through both parents; if counted by blood, it includes those from great-grandparents down to great-grandchildren. Worship, or veneration, is a purehearted act of respect and admiration, another important principle in human conduct and social interaction. The quality of wise speech is words that are well-spoken, beneficial, and pleasing to others. Generosity here refers to charity, which has three aspects, such as intentional generosity. Parents, for instance, are worthy of respect. Gratitude is doing good deeds to repay those who have been kind to us.

Keywords: An Analysis, Relationship, Mangalatthadīpanī Scripture

บทนำ

มนุษย์เราเกิดมาโดยสัญชาตญาณแล้วย่อมต้องการเข้าสังคม ต้องการคบหาสมาคมกับบุคคลทั่วไป เป็นที่ยอมรับนับถือของสังคม ต้องการเพื่อนคอยช่วยเหลือเกื้อหนุน คอยให้คำปรึกษาหรือปรับทุกข์ ปฏิบัติตามต้องการเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่สังคมยอมรับนับถือ การคบหาสมาคมที่มีสัมพันธ์ภาพราบรื่นแจ่มใส ย่อมเปรียบประดุจธารน้ำอมฤตอันศักดิ์สิทธิ์ที่จะไหลมาหล่อเลี้ยงร่างกายและจิตใจของมนุษย์ให้ชุ่มชื้น ชื่นฉ่ำ มีชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างผาสุกสันติ อันจะยังผลไปถึงความร่วมมือสนับสนุนความเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งการงานในสังคมให้ราบรื่นยิ่งขึ้นอีกด้วย แต่ในขณะที่มีชีวิตอยู่ในโลก มนุษย์ต้องเผชิญกับสิ่งแวดล้อมต่างๆ จึงเกิดประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้ (พระมหาสุชาติ อกนิโนโท (แหลมทอง), 2551) มนุษย์จำเป็นจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทั้งในด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เมื่ออยู่รวมกันเป็นสังคมใหญ่และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอยู่ตลอดเวลา ถ้าหากไม่สามารถจะบริหารความสัมพันธ์กันได้แล้ว ความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันก็ไม่สามารถจะเกิดขึ้นได้ ถึงแม้ว่าทุกคนต่างก็มีข้อบกพร่องอยู่ก็ตาม แต่ถ้าหากรู้จักหลักในการอยู่ร่วมกันพร้อมทั้งได้ปฏิบัติตามหลักการนั้นแล้วก็จะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ซึ่งการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม กติกาในการอยู่ร่วมกันถือได้ว่า เป็นสิ่งสำคัญ (สมภาร พรหมทา, 2548)

ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกับสังคม พยายามสร้างความสัมพันธ์ที่ดีจะต้องแสดงออกต่อผู้อื่นในทางที่ไม่เบียดเบียน จะต้องมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูล ต่อสังคม ต่อเพื่อนมนุษย์แล้ว

จัดระเบียบการดำเนินชีวิตของตนให้ดีเมื่อจัดระเบียบชีวิตและการอยู่ร่วมกับสังคม สภาพชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคมจะเอื้อโอกาสแก่การจะทำความดีงาม ทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์หรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ในทางที่ดี นอกจากนี้ถ้ารู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จะเกิดกระบวนการในสร้างสรรค์ในสิ่งที่ดีงามสามารถพิจารณาถึงความสำเร็จจากสร้างคุณความดี หรือเล็งเห็นโทษจากการปฏิบัติตนไม่เหมาะสม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551)

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่เพียงลำพังได้ การอยู่ร่วมกันจึงจำเป็นต้องมี “ความสัมพันธ์” เป็นพื้นฐานสำคัญในการเชื่อมโยงผู้คนให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขและมีความสุข หลักความสัมพันธ์ของคนในสังคมจึงเป็นแนวทางที่ช่วยกำหนดพฤติกรรม การปฏิบัติต่อกัน และการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างบุคคล ดังนี้ 1) หลักของความเคารพซึ่งกันและกัน เป็นพื้นฐานสำคัญของความสัมพันธ์ในสังคม ทุกคนมีศักดิ์ศรีและคุณค่าในตนเอง การยอมรับความแตกต่างทั้งด้านความคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิตจะช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างบรรยากาศที่ดีในการอยู่ร่วมกัน 2) หลักของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สังคมที่เข้มแข็งเกิดจากการที่สมาชิกมีน้ำใจต่อกัน รู้จักแบ่งปัน และพร้อมช่วยเหลือเมื่อผู้อื่นประสบปัญหา การมีจิตสาธารณะจะทำให้สังคมเกิดความสามัคคีและความไว้วางใจ 3) หลักของความรับผิดชอบต่อนหน้าที่และสังคม แต่ละคนมีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกัน การปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเต็มความสามารถและมีความซื่อสัตย์ จะทำให้ระบบสังคมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และลดปัญหาที่อาจเกิดขึ้น 4) หลักของการสื่อสารที่ดี การพูดจาด้วยความสุภาพ จริงใจ และเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นจะช่วยสร้างความเข้าใจและลดความเข้าใจผิด ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความขัดแย้งในสังคม 5) หลักของการให้อภัยและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในการอยู่ร่วมกันย่อมมีความผิดพลาดเกิดขึ้น การรู้จักให้อภัยและเรียนรู้ที่จะปรับตัวเข้าหากัน จะช่วยให้ความสัมพันธ์ยั่งยืนและสังคมสงบสุข

พระพุทธศาสนาแม้จะไม่ได้มุ่งสอนหลักความสัมพันธ์โดยตรงเหมือนกับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ แต่คำสอนพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับเรื่องความสัมพันธ์ สามารถอธิบายได้ในมิติความสัมพันธ์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพราะพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเกี่ยวกับความประพฤติของมนุษย์และการอยู่ร่วมกันในสังคม คำสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์โดยตรง เช่น การคบหา การสงเคราะห์ ทาน สังคหวัตถุ 4 วิสสุจจิต เป็นต้น ธรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ เช่น พรหมวิหาร 4 เป็นต้น คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักความสัมพันธ์ที่น่าสนใจเล่มหนึ่งคือ มั่งคัลลททีปนี ซึ่งเป็นผลงานของพระสิริมังคลาจารย์ ปราชญ์ชาวล้านนาแห่งวัดสวนดอก ปัจจุบันตั้งอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ จากการสำรวจเนื้อหาพบว่าคำสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ เช่น การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การเลี้ยงดูบิดามารดา การสงเคราะห์ญาติ ทาน เป็นต้น ซึ่งคำสอนเหล่านี้สามารถอธิบายได้ในมิติของความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวที่ปรากฏในคัมภีร์มั่งคัลลททีปนี

เนื้อหาในคัมภีร์มั่งคัลลททีปนีแม้จะเป็นกระบวนการทศน์เมื่อเกือบ 500 ปีที่แล้ว แต่มีสาระเป็นสัจธรรม ยังสามารถใช้ได้ผลดีในปัจจุบัน เพราะสัจธรรมเป็นอกาลิธรรม ไม่มีตกยุคสมัย คำสอนในมั่งคัลลททีปนีมีครอบคลุมมิติการดำเนินชีวิตด้านต่างๆ ตั้งแต่การอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่น การไม่คบคนพาล เป็นต้น จนถึงการทำตนให้พ้นทุกข์หรือภาวะที่จิตมีความสุขเพราะปราศจากทุกข์คือจิตเกษม เฉพาะคำสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทั้งในระดับบุคคล คนในครอบครัว และสังคมมีความสำคัญและจำเป็นในการอยู่ร่วมกันของในสังคม ยิ่งสังคมทุกวันนี้คนทั้งหลายละเลยหลักการอยู่ร่วมกันตามหลักคุณธรรม ซึ่งคำสอนพระพุทธศาสนาตอบโจทยในเรื่องนี้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาหลักความสัมพันธ์ในคัมภีร์มั่งคัลลททีปนี เพื่อความเข้าใจและการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันของผู้ศึกษาและปฏิบัติ

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของคัมภีร์มั่งคัลลตทีปนี
- 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ที่ปรากฏในคัมภีร์มั่งคัลลตทีปนี
- 3) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่ปรากฏในคัมภีร์มั่งคัลลตทีปนี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีลำดับขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 สืบค้นและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวจากคัมภีร์มั่งคัลลตทีปนี พระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสาร งานวิจัย ตำรา หนังสือ บทความ และเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ 2 รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหลักความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวจากคัมภีร์มั่งคัลลตทีปนี พระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสาร งานวิจัย ตำรา หนังสือ บทความ และเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาจัดหมวดหมู่ แยกประเด็น และวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการพิจารณาความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาข้อสรุปแล้วดำเนินการเรียบเรียงผลการวิเคราะห์ข้อมูล และรายงานผลการศึกษาในรูปแบบพรรณนาความ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์หลักสัมพันธ์ที่ปรากฏในคัมภีร์มั่งคัลลตทีปนี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา ศึกษาและวิเคราะห์หลักความสัมพันธ์ที่ปรากฏในคัมภีร์ดังกล่าว ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาในสายลำนานา ผลการศึกษาพบว่า คัมภีร์มั่งคัลลตทีปนีเป็นผลงานของพระสิริมงคลจารย์ปราชญ์สำคัญแห่งลำนานา มีนามเดิมว่า “ศรีปิงเมือง” ท่านเป็นพระอาจารย์ของกษัตริย์ในราชวงศ์มังราย และได้รับเจ้านามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหลายเล่ม โดยมั่งคัลลตทีปนีแต่งขึ้นเพื่ออธิบายมงคลสูตร ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก ครอบคลุมตั้งแต่หลักพื้นฐานจนถึงขั้นสูงสุดของการพัฒนาจิตใจ

1. ความเป็นมาของคัมภีร์มั่งคัลลตทีปนี

เนื้อหาของคัมภีร์มั่งคัลลตทีปนีมุ่งอธิบายหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในบทบาทต่าง ๆ เช่น บุตรกับบิดามารดา สามีกับภรรยา ญาติพี่น้อง ครูอาจารย์ และบุคคลในสังคมทั่วไป ความสัมพันธ์เหล่านี้เน้นบทบาทหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อกัน เช่น บุตรควรเลี้ยงดูพ่อแม่ ประพฤติตนดี และตอบแทนบุญคุณ ส่วนพ่อแม่มีหน้าที่อบรมสั่งสอนและส่งเสริมการศึกษาเพื่อให้บุตรสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง ด้านครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาถือเป็นพื้นฐานของสังคม โดยสามีควรให้เกียรติภรรยา ซื่อสัตย์ และสนับสนุนภรรยา ขณะที่ภรรยาควรดูแลครอบครัวด้วยความซื่อสัตย์ และมีน้ำใจต่อญาติของสามี ความสัมพันธ์ที่ดีของทั้งสองฝ่ายจะนำไปสู่ความรัก ความเข้าใจ และความมั่นคงของครอบครัว นอกจากนี้ คัมภีร์ยังกล่าวถึงการสงเคราะห์ญาติ ซึ่งแบ่งเป็นญาติทางสายโลหิตและญาติทางธรรม การช่วยเหลือญาติทั้งทางวัตถุและทางธรรม เช่น การให้สิ่งของและการแนะนำในทางที่ถูกต้อง เป็นสิ่งที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม อีกทั้งยังกล่าวถึงการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมใน

ลักษณะของการมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางสังคมศาสตร์ที่ว่าความสัมพันธ์ของบุคคลขึ้นอยู่กับผลประโยชน์และคุณค่าที่แต่ละฝ่ายได้รับ

2. ศึกษาความสัมพันธ์ที่ปรากฏในคัมภีร์มัจฉลตทปิณี

ความสัมพันธ์ระหว่างบุตร-ธิดา กับบิดามารดาหน้าที่ของบุตรโดยสรุปคือ เลี้ยงดูพ่อแม่ ประพฤติตนเป็นคนดีตามคำสอนของท่าน ดำรงวงศ์ตระกูล และเมื่อท่านเสียชีวิตไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน ในส่วนของพ่อแม่ท่านย่อมอนุเคราะห์บุตร-ธิดา โดยการสอนให้เป็นคนดี ให้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้มีวิชาความรู้ สามารถที่จะทำมาหากินเลี้ยงชีพได้ เมื่อเห็นว่าลูกสามารถที่จะเมื่อเห็นว่าลูกสามารถที่จะเลี้ยงตน และครอบครัวได้แล้วก็ให้แต่งงาน และมอบทรัพย์ให้เพื่อเป็นทุนในการทำมาหากินและสร้างความมั่นคงแก่ชีวิต

การปฏิบัติของสามีภรรยานั้นถือเป็นการให้เกียรติยกย่องและเห็นความสำคัญของภรรยาอีก ทั้งเป็นการสร้างความพึงพอใจให้กับภรรยาของตนด้วยเมื่อภรรยาได้รับสิ่งเหล่านั้นและปฏิบัติสิ่งต่างๆตอบ แก่สามี เช่น จัดการดูแลกิจการต่างๆ ภายในบ้านด้วยความขยันหมั่นเพียร จีบจ่ายใช้สอยอย่างประหยัด ซื่อสัตย์ต่อสามีและมีน้ำใจไมตรีต่อญาติสนิทมิตรสหายของสามีซึ่งเหมือนกับเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระเรื่องงานและเรื่องคนให้กับสามีไม่ต้องวิตกกังวลหรือเสียเวลาโดยใช้เหตุการปฏิบัติของภรรยาต่อสามีก็ย่อมสร้างความพึงพอใจให้กับสามีเช่นกัน เมื่อทั้ง 2 ฝ่ายเกิดความพึงพอใจซึ่งกันและกันก็ย่อมมีโอกาสที่จะก่อให้เกิดความรักและความผูกพันที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นซึ่งถือได้ว่าเป็นประโยชน์ที่สามีภรรยาพึงปฏิบัติต่อกัน, การสงเคราะห์ญาติทางโลก เช่น การให้สิ่งของ เป็นต้น ส่วนการสงเคราะห์ทางธรรมคือการแนะนำชักชวนหรือทำให้ตั้งอยู่ในธรรม

คารวธรรม หรือ ธรรมคือความเคารพ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์ ความเคารพเป็นสมบัติของอารยชน เพราะอารยชนหรือคนเจริญมีความเคารพกันเป็นคุณสมบัติ การที่บุคคลจะนับถือ กราบไหว้ บูชาคนอื่น หากมีความเคารพเป็นเบื้องต้นแล้วย่อมส่งผลทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง และได้รับสรรเสริญ พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญความเคารพว่าเป็นมงคลแก่ชีวิต เพราะเป็นปัจจัยส่งเสริมการพัฒนาชีวิตให้ชีวิตมีความเจริญรุ่งเรือง หลักความเคารพในพระพุทธศาสนามี 6 ประการ ได้แก่ 1) ความเคารพในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 2) ความเคารพในพระธรรม 3) ความเคารพในพระสงฆ์ 4) ความเคารพในการศึกษา 5) ความเคารพในสมาธิ 6) ความเคารพในความไม่ประมาท 7) ความเคารพในการต้อนรับแขก

การบูชาคือการยกย่องเชิดชูด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นหลักธรรมที่สำคัญข้อหนึ่งในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ การบูชาเป็นคุณธรรมที่ต้องปฏิบัติต่อกันในสังคม การบูชาเป็นลักษณะของบัณฑิตการยอมรับนับถือคนดีคุณความดีของคนอื่นแล้วทำการบูชาบ่งบอกถึงความเป็นคนดีทั้งผู้ทำการบูชาและผู้รับการบูชา การบูชาเป็นสิ่งที่มีความค่ามาก เป็นการแสดงถึงคุณความดี การรู้สึกถึงคุณค่าของคนที่มีคุณความดีสมควรแก่การบูชา การบูชามี 2 อย่าง ได้แก่ 1) อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยอามิส เช่น ดอกไม้ เป็นต้น 2) ปฏิบัติบูชา คือ การบูชาด้วยปฏิบัติ, คนที่ควรบูชา เช่น พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์ พ่อแม่ ครู อาจารย์ เป็นต้น

การพูดในงานวิจัยนี้หมายถึงวจาสภาสชาติ ลักษณะของวจาสภาสชาติที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น สัมมวาจา ปิยวาจา วาขเปยยะ เป็นต้น ลักษณะหรือองค์ประกอบของวจาสภาสชาติในสุภาสิตสูตร มี 4 ประการ ได้แก่ 1) เป็นสุภาสชาติ 2) ไม่เป็นทุพภาสชาติ 3) ไม่มีโทษ 4) วิญญูชนทั้งหลายไม่ติเตียน ส่วนในสุภาสิตสูตร วาจาสุภาสชาติมีองค์ประกอบ 5 อย่าง ได้แก่ 1) กล่าวในเวลาที่เหมาะสม 2) เป็นความจริง 3) ไพเราะ 4) มีประโยชน์ 5) กล่าวด้วยจิตเมตตา ปราปรณาดี

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในงานวิจัยนี้หมายถึงทาน ตามนัยมัจฉลตทปิณี ทาน มี 3 อย่าง ได้แก่ 1) จาคเจตนา 2) วิริติ 3) ไทยธรรม, การให้ทานตามหลักพระพุทธศาสนามีผู้เกี่ยวข้องที่สำคัญ 2 ฝ่าย คือ 1) ผู้ให้ทาน เรียกว่า ทายก 2) ผู้รับทาน เรียกว่า ปฏิคาหก

กตัญญูเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อกันและกัน ด้วยความสำนึกในบุญคุณของคนอื่นทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ความกตัญญูมี 2 ลักษณะ คือ 1) กตัญญูชั้นสามัญ คือการรู้อุปการะที่คนอื่นทำแก่ตนเป็นส่วนตัว 2) กตัญญูชั้นสัตบุรุษ ได้แก่ การรู้คุณงามความดีที่คนผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือกระทำความดีแก่ส่วนรวม ส่วนกตเวที มี 2 ลักษณะ คือ ประกาศคุณท่าน คือ 1) ประกาศความดีของผู้พระคุณต่อตนหรือด้วยการปฏิบัติตนเป็นคนดี 2) ตอบแทนคุณท่าน คือการตอบแทนด้วยวัตถุสิ่งของ การรับใช้ดูแล เคารพเชื่อฟัง เป็นต้น หลักธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดกตัญญูกตเวทีสำหรับสงฆ์คือการปฏิบัติตามหลักอานาการิยวินัย ส่วนคฤหัสถ์ เช่น พรหมวิหารธรรม 4 สังคหวัตถุ เป็นต้น

3. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่ปรากฏในคัมภีร์มัจฉลัตถปิณี

คัมภีร์มีเนื้อหากล่าวถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในสังคม โดยเน้น “มงคล” หลายประการจากมงคลสูตร เช่น การบำรุงบิดามารดา การสงเคราะห์ญาติ ความเคารพ การให้ทาน และความกตัญญู รวมถึงความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมตามหลักทศ 6 ซึ่งสามารถสรุปเป็นความเรียงได้ดังนี้

การบำรุงมารดาบิดา (มาตাপิตৃอุปัฏฐาน) เป็นมงคลสำคัญลำดับต้น ๆ ในพระพุทธศาสนา โดยมารดาบิดาถือเป็นผู้มีพระคุณสูงสุด เพราะเป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตรด้วยความยากลำบาก หน้าที่ของบุตรธิดาคือ การเลี้ยงดู ตอบแทนพระคุณ ประพฤติตนเป็นคนดี และดำรงวงศ์ตระกูลให้เจริญ การตอบแทนคุณแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ต้องดูแลเอาใจใส่ ช่วยเหลือกิจการงาน และเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วต้องจัดการงานศพและทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่านอย่างสม่ำเสมอ

ความสัมพันธ์ของครอบครัว โดยเฉพาะสามีภรรยา ต้องปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพ ซื่อสัตย์ และรับผิดชอบหน้าที่ของตน สามีควรให้เกียรติภรรยา ส่วนภรรยาควรดูแลบ้านเรือนอย่างขยันและประหยัด เมื่อทั้งสองฝ่ายปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสม ย่อมนำไปสู่ความรัก ความเข้าใจ และความมั่นคงของครอบครัว

การสงเคราะห์ญาติเป็นมงคลอีกประการหนึ่ง โดย “ญาติ” หมายถึงทั้งญาติทางสายโลหิตและญาติทางธรรม รวมถึงบุคคลที่มีความใกล้ชิดคุ้นเคยกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลญาติถือเป็นการสร้างความสามัคคีในสังคม นอกจากนี้ แนวคิดเรื่องปฏิสัมพันธ์ทางสังคมยังอธิบายว่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นกระบวนการสองทางที่มีอิทธิพลต่อกัน โดยแต่ละฝ่ายมักพิจารณาผลประโยชน์และความคุ้มค่าในการคงอยู่ของความสัมพันธ์นั้น

ความเคารพ (คารโว) เป็นมงคลที่ส่งผลให้เกิดความเจริญในชีวิต โดยเฉพาะการเคารพบิดามารดา ครู อาจารย์ และผู้มีพระคุณ ความเคารพนำไปสู่ผลดี เช่น การเกิดในตระกูลที่ดี ในทางตรงกันข้าม ความไม่เคารพถือเป็นเหตุแห่งความเสื่อม ขณะเดียวกัน การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นคุณธรรมสำคัญที่แสดงถึงการยอมรับคุณค่าความดีของผู้อื่น ซึ่งมีลักษณะ 5 ประการ ได้แก่ การสักการะ การเคารพ การนบถ การบูชา และความนอบน้อม คุณธรรมนี้ช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

การให้ทาน (ทานญจ) เป็นมงคลที่ช่วยเหลือลบลมจิตใจให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยทานแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ จาคเจตนา (การให้ด้วยความตั้งใจบริสุทธิ์) วิริติ (การงดเว้นจากการทำชั่ว) และไทยธรรม (การให้ธรรมะ) ซึ่งการให้ธรรมะถือเป็นทานที่ประเสริฐที่สุด การให้ทานไม่เพียงเป็นการแบ่งปันสิ่งของ แต่ยังเป็นพื้นฐานของความเมตตาและความสามัคคีในสังคม

ความกตัญญู (กตญญูตา) เป็นมงคลที่สำคัญยิ่ง โดยบุคคลที่หาได้ยากคือ “บุพพการี” ผู้ให้ก่อน และ “กตัญญูกตเวที” ผู้รู้คุณและตอบแทนคุณ ความสัมพันธ์นี้เห็นได้ชัดในความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก หรือครูกับศิษย์ การแสดงความกตัญญู เช่น การดูแลปรนนิบัติ การเคารพ และการตอบแทนคุณ เป็นคุณธรรมที่ช่วยรักษาความดีงามของสังคม

ด้านการบูชา พระพุทธศาสนาเน้นทั้งการบูชาด้วยวัตถุ (อามิสบูชา) และการปฏิบัติ (ปฏิบัติบูชา) รวมถึงการเคารพสถานที่สำคัญ เช่น สังฆมณีสถาน 4 แห่ง อันเป็นสถานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ซึ่งการไปสักการะด้วยศรัทธาย่อมก่อให้เกิดกุศลและนำไปสู่ความเจริญในชีวิต

บทความวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์หลักความสัมพันธ์ที่ปรากฏในคัมภีร์มัจฉะนิคคาเย” สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1) ความเป็นมาของคัมภีร์มังคลัตถปิณี

คัมภีร์มั่งคลัดที่ป็นเป็นผลงานของพระสิริมงคลจารย์ พระมหาเถระผู้เป็นปราชญ์แห่งล้านนาหรือจังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน พระสิริมงคลจารย์ผู้แต่งคัมภีร์มั่งคลัดที่ป็นด้วยเนื้อหาสาระหลายหลากจากพระไตรปิฎก ท่านเป็นศิษย์ของท่านพระพุทธรวิระผู้แตกฉานในพระไตรปิฎก ในขณะที่ท่านกำลังแต่งมั่งคลัดที่ป็นนี้ได้อาศัยอยู่ ณ สุธัญญาคร ซึ่งตั้งอยู่ทางนครเชียงใหม่ออกไปทางทิศใต้ประมาณหนึ่งคาบ (ปัจจุบันคือวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่) ท่านมีความเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก มีความรู้และความอดสาหะมากเมื่อปีวอกแต่งคัมภีร์มั่งคลัดที่ป็นเมื่อ พ.ศ. 2067 ในรัชสมัยของพระเจ้าฟลักปันตดาธิราช เป็นที่น่าสังเกตว่า พ.ศ. ที่แต่งคัมภีร์มั่งคลัดที่ป็นกับอายุของท่านมีสอดคล้องกับงานเขียนของพระปัญญาสามี ในหนังสือศาสนวงศ์ว่า “ท่านเป็นชาวเชียงใหม่ มีชีวิตอยู่ในราวพุทธศักราช 2020-2100” (พระปัญญาสามี, 2541) ที่ไม่สอดคล้องคือชื่อวัดไม่ตรงกัน เพราะพระปัญญาสามีระบุว่าท่านพำนักหรือจำพรรษาที่วัดสวนขวัญ (ปัจจุบันวัดตำหนัก)

หลักการบูชาที่ชาวพุทธควรบูชาหลักๆ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมหาปริณิพพานสูตรถึงเรื่อง สถานที่
 ครอบุษาและบุคคลที่ควรบูชา พระพุทธองค์ตรัสว่า อานนทสังเวชนียสถานคือสถานที่อันเป็นที่ตั้งแห่งความ
 สังเวจใจ 4 ตำบลคือ 1) สถานที่ที่ตาคตประสูติ 2) สถานที่ที่ตาคตตรัสรู้ 3) สถานที่ที่ตาคตแสดงปฐมเทศนา 4)
 สถานที่ที่ตาคตปรินิพพาน

อุปการบุคคล คือบุคคลที่สมควรบรรจุไว้ในพระสถูปเจดีย์ เพื่อให้ประชาชนได้ทำการกราบไหว้สำหรับพระเจ้าจักรพรรดินั้นปัจจุบันนี้เป็นพระมหากษัตริย์ก็ได้ เพราะคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนากล่าวไว้ว่าพระมหากษัตริย์เป็นสมมุติเทพและเป็นพระโพธิสัตว์มาเกิดในโลกมนุษย์เพื่อบำเพ็ญบารมีสาเหตุแห่งการบูชาอุปการบุคคลเพราะผู้บูชาเคารพศรัทธาในคุณสมบัติคือการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของท่านเหล่านี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ...พบว่า การบูชากราบไหว้และแสดงความเคารพต่อพระพุทธรูปเจ้าของพระเจ้านิโกลาสซึ่ง

พระองค์ทรงกระทำการบูชากราบไหว้เคารพต่อพระพุทธเจ้าด้วยความนอบน้อมอย่างซาบซึ้งยิ่ง ด้วยทรงมองเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงมีคุณสมบัติไม่เหมือนคนอื่น ได้แก่ เป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เป็นต้น ในฐานะที่เราเป็นพุทธศาสนิกชนจึงควรตระหนักและให้ความสำคัญในเรื่องนี้ให้มากรำลึกถึงคุณพระพุทธเจ้าอยู่ตลอดเวลาในฐานะพระองค์ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลกโดยการนำธรรมะมาสั่งสอนและให้ประพฤติปฏิบัติ ตาม ในปัจจุบันแม้พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วก็ตามการบูชาพระพุทธเจ้าสามารถปฏิบัติได้ โดยกราบไหว้บูชาและรำลึกถึงพระคุณสิ่งที่สำคัญที่สุดว่าการกราบไหว้บูชาและรำลึกถึงพระคุณคือการปฏิบัติ ตามหลักธรรมที่พระองค์ทรงชี้แนะไว้ให้ (Phra Dao Houang Khampaseuth, 2559)

3) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่ปรากฏในคัมภีร์มั่งคัลลตทิปปนิ

บุคคล 2 ประเภทหาได้ยาก คือ 1) บุพพการี 2) กตัญญูกตเวที บรรดาบุคคล 2 จำพวกนี้ บุพพการี มีความรู้สึกรู้ว่า “เราให้หนี้” กตัญญูกตเวที มีความรู้สึกรู้ว่า “เราใช้หนี้” คู่แห่งบุพพการีและกตัญญูกตเวที เช่น บิดามารดาเป็นบุพพการี บุตรธิดาเป็นกตัญญูกตเวที อาจารย์และอุปัชฌาย์เป็นบุพพการี อันตเวาสิกและ สัทธวิหาริกเป็นกตัญญูกตเวที วิธีการตอบแทนคุณของอาจารย์และพระอุปัชฌาย์ คือ การปรนนิบัติรับใช้ท่าน ตลอดจนแสดงความเคารพแก่ท่าน สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องวิเคราะห์หลักความสำเร็จของเดลคาร์เนกี (1982) ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า วิธีการกระตุ้นให้มนุษย์ก้าวไปสู่ความสำเร็จกับสังคหวัตถุ 4 คือ

1. วิธีการชมเชยและให้รางวัลล่อใจเป็นแนวทางของ เดลคาร์เนกี วิธีการกระตุ้นให้มนุษย์ก้าวไปสู่ ความสำเร็จนั้น เดลคาร์เนกี บอกว่าต้องให้รางวัลล่อใจ เขายกตัวอย่างของ ปีต บาร์ โลว์ นักเล่นละครสัตว์ และละครเร่ ซึ่งปีต บาร์ โลว์ เวลาฝึกหัดสัตว์ของเขาให้ทำตามสิ่งที่เขาต้องการ เขาจะใช้วิธีการชมเชยและให้ รางวัลแก่มัน เดลคาร์เนกี บอกว่าทำไมเราไม่ใช้วิธีการเดียวกันกับ ปีต บาร์ โลว์ วิธีการนี้มาใช้กับมนุษย์ก็น่าจะ ได้ผลเหมือนกัน เดลคาร์เนกี กล่าว

2. วิเคราะห์ผ่านมุมมองพระพุทธศาสนาในแนวสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ การชมเชยและการให้รางวัล เป็น วิธีการกระตุ้นให้มนุษย์ก้าวไปสู่ความสำเร็จ ของเดลคาร์เนกี การชมเชย ของเดลคาร์เนกี ตรงกับการยกย่อง สรรเสริญในสังคหวัตถุ 4 ข้อที่สอง ปิยวาจาคือการพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดจายกย่อง สรรเสริญ พูดด้วยความจริงใจ ซึ่งเป็นหลักธรรมเครื่องผูกมัดจิตใจบุคคลอื่น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การชมเชยและการยกย่อง เป็นการกระตุ้นให้มนุษย์เกิดกำลังใจ มีมานะ พยายามอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยในการประกอบกิจต่างๆ

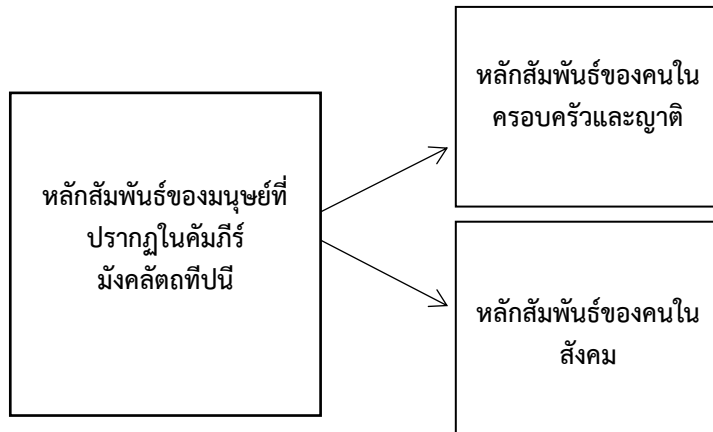
ตัวอย่างเช่นในนิทานชาดก เรื่องโคนนทวิสาละซึ่งเป็นโคพระโพธิสัตว์ วันหนึ่งพราหมณ์เจ้าของโคได้ไป ทำพินันกับเศรษฐีว่าโคตัวเองสามารถลากเกวียนที่ผูกมัดติดกันได้ถึง 100 เล่ม แต่ครั้งแรกพราหมณ์ได้वादโค ตัวเองว่า เจ้าโคโกง เจ้าโคโง จงลากเกวียนเดี๋ยวนี้ โคนทวิสาละไม่ได้ออกเดินแม้แต่ก้าวเดียว แต่ครั้งที่สอง พราหมณ์ได้พูดจาไพเราะขึ้นกว่าเดิมว่า เจ้าโคลูกรัก เจ้าโคลูกพ่อ เจ้าจงลากเกวียนเดี๋ยวนี้ โคนทวิสาละก็ได้ ลากเกวียนทั้ง 100 เล่มนั้นได้อย่างสบาย และพราหมณ์ก็ได้รับเงินเดิมพันจากเศรษฐี พระพุทธองค์จึงตรัส ว่า "ภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่า คำหยาบ ไม่เป็นที่ชอบใจของใครๆแม้กระทั่งสัตว์เดียรัจฉาน" แล้วได้ตรัสพระคาถา ว่า "บุคคลควรพูดแต่คำที่น่าพอใจเท่านั้น ไม่ควรพูดคำที่ไม่น่าพอใจในกาลใดๆ เมื่อพราหมณ์พูดคำที่น่าพอใจ โคนทวิสาละได้ลากสัมภาระอันหนักได้ ทั้งยังทำให้พราหมณ์ผู้นั้นได้ทรัพย์อีกด้วย ส่วนตนเองก็เป็นผู้ปลื้มใจ เพราะการช่วยเหลือมันด้วย" (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การให้รางวัลตอบแทน ตรงกับหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ การให้ทานในสังคหวัตถุ 4 ข้อที่หนึ่งการ ให้ทานมีสองอย่างคือ การให้ธรรมทานและการให้วัตถุทานหรืออามิสทาน การให้วัตถุทานคือ การให้สิ่งของ ต่างๆ ซึ่งทางพุทธศาสนาถือว่า ผู้ให้ย่อมเป็นที่รักของชนทั้งหลาย ผู้ให้ย่อมถูกยกย่องสรรเสริญจากชนหมู่มาก

ผู้ให้ยอมผูกไมตรีจากชนทั้งหลาย การให้เป็นการตอบแทนน้ำใจและผูกมิตรอย่างดีเยี่ยม (พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาวิเคราะห์หลักสัมพันธ์ที่ปรากฏในคัมภีร์มั่งคั่งถกที่ปนี จำแนกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ 1) ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและญาติ 2) ความสัมพันธ์ของคนในสังคม แสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

สรุป

เนื้อหาการวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์หลักสัมพันธ์ที่ปรากฏในคัมภีร์มั่งคั่งถกที่ปนี” สรุปได้ว่า คัมภีร์มั่งคั่งถกที่ปนีเป็นผลงานของพระสิริมงคลอาจารย์ ปราชญ์ล้านนา ที่อธิบายมงคลสูตรในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งครอบคลุมหลักธรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม คัมภีร์นี้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในบทบาทต่าง ๆ เช่น บุตรกับบิดามารดา โดยบุตรควรเลี้ยงดูและตอบแทนพระคุณ ส่วนพ่อแม่มีหน้าที่อบรมสั่งสอนให้ลูกเป็นคนดี ด้านสามีภรรยาเน้นความซื่อสัตย์ การให้เกียรติ และการช่วยกันดูแลครอบครัวเพื่อสร้างความมั่นคง นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการสงเคราะห์ญาติ ทั้งทางสายโลหิตและทางธรรม โดยช่วยเหลือทั้งด้านวัตถุและการแนะนำในทางที่ถูกต้อง อันเป็นการสร้างความสามัคคีในสังคม หลักธรรมสำคัญที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ความเคารพ ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเจริญ การบูชาผู้ควรบูชา วาจาสุภาพที่เน้นการพูดดี มีประโยชน์ และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่หรือทาน ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน อีกทั้งยังเน้นความกตัญญูต่อบุคคล การรู้คุณและตอบแทนผู้มีพระคุณ เช่น บิดามารดาและครูอาจารย์ ซึ่งเป็นคุณธรรมสำคัญของสังคม นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงกับหลักทศ 6 ที่กำหนดหน้าที่ของบุคคลในสังคม เช่น ครอบครัว ครู มิตร และผู้ร่วมงาน เพื่อให้เกิดความสมดุลและระเบียบในสังคม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้ที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนสังคมคุณธรรมทั้งคณะสงฆ์และรัฐบาล ควรได้กำหนดค่านิยม แผนพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม หรือจัดทำหลักสูตรมงคลชีวิต โดยกำหนดให้เป็นหลักสูตรสถานศึกษาและหลักสูตรชุมชน รณรงค์ให้เห็นความสำคัญของหลักมงคลสูตร และขับเคลื่อนให้เกิดเป็นรูปธรรมเหมือนกับโครงการหมู่บ้านศีล 5 เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

คณะสงฆ์ รัฐบาล หรือเอกชนเมื่อศึกษามงคลสูตรจนเข้าใจดีแล้ว ควรได้พัฒนาในระดับที่สูงขึ้นไปคือการขับเคลื่อนสังคมคุณธรรม โดยออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งมงคลสูตรนี้มีความเหมาะสมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตั้งแต่ระดับความสัมพันธ์จนถึงการพัฒนาตนให้เข้าถึงเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาคือการบรรลุนิพพาน กำหนดเป็นแผนพัฒนาและกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมตามหลักมงคลระยะยาว เช่น 3-5 ปี มีการสนับสนุน กำกับติดตามและประเมินผลอย่างจริงจัง

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ศึกษาหลักความสัมพันธ์เกี่ยวกับการปฏิบัติในคัมภีร์มั่งคั่งถกที่ปนีและคัมภีร์วิสุทธิมรรค
- 2) ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในคัมภีร์มั่งคั่งถกที่ปนี

เอกสารอ้างอิง

- พระปัญญาสามิ แต่ง, ร้อยโทแสง มณีวิรุณ แปล. (2541). ศาสนวงศ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง. พิมพ์ครั้งที่ 86. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สว, 2551.
- พระมหาสุติภค อภินันโท (แหลมทอง). (2551). มนุษย์สัมพันธ์ในพระสูตรต้นตปิฎก. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมภาร พรหมทา. (2548). พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และ ปัญหาจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ศยาม, 2548.
- Phra Dao Houang Khampaseuth. (2559). ศึกษาคุณค่าการบูชาที่ปรากฏในประเพณีการทำบุญญาแม่ศรีเมืองของประชาชนนครหลวงเวียงจันทน์. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- Dale Carnegie. (1982). How to win Friend & Influence people. U.S.A: Simon & Schuster.